

Značaj preduzetništva i analiza faktora koji doprinose unapređenju preduzetničkih aktivnosti

SONJA N. JOSIPOVIĆ, Univerzitet u Beogradu,

Mašinski fakultet, Beograd

VESNA K. SPASOJEVIĆ BRKIĆ, Univerzitet u Beogradu,

Mašinski fakultet, Beograd

NIKOLA J. DONDUR, Univerzitet u Beogradu,

Mašinski fakultet, Beograd

Pregledni rad

UDC: 005.5

DOI: 10.5937/tehnika1906868J

Predmet ovoga rada je sagledavanje značaja preduzetništva kao jednog od instrumenata transformisanja i oporavka lokalne ekonomije. U radu je dat pregled rezultata empirijskih istraživanja u čijoj osnovi je testiranje hipoteze o značajnoj povezanosti između obima preduzetničkih aktivnosti sa jedne strane i unapređenja ekonomskih performansi sa druge. Takođe, u radu je ukazano na faktore koji utiču na odluku pojedinca da postane preduzetnik i koji doprinose unapređenju preduzetničkih aktivnosti na regionalnom i lokalnom nivou. Poseban osvrt je dat na sagledavanju uloge pogodnosti ambijenta u unapređenju preduzetničkih aktivnosti na lokalnom nivou, posebno u zemljama u razvoju kao što je Srbija.

Ključne reči: *preduzetništvo, preduzetnici, ekonomski rast, razvoj, regionalne oblasti*

1. UVOD

Prema do sada razvijenim modelima ekonomskog rasta, inovacije, nove tehnologije i preduzetnički kapital su ključni faktori unapređenja ekonomskih performansi na nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou. Prema [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8] inovacije i nove tehnologije imaju direktan uticaj na ekonomski rast (i razvoj).

Teorijsko objašnjenje za povezivanje preduzetništva sa ekonomskim rastom (i razvojem) ogleda se u tome što je preduzetništvo prepoznato kao instrument transformisanja znanja, veština i kreativnosti pojedinaca u ekonomsko znanje koje može biti uspešno komercijalizovano u okviru novih poslovnih organizacija.

Doprinos [9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16] ogleda se u unapređenju razvijenih modela endogenog rasta uključivanjem preduzetništva kao posrednika između znanja, veština i sposobnosti pojedinaca sa jedne strane i ekonomskog rasta sa druge strane. Posredstvom preduzetničkog kapitala inovacije i nove teh-

nologije indirektno doprinose ekonomskom rastu [16, pp. 689].

Važna karakteristika ekonomije zasnovane na znanju ogleda se u razvijanju sposobnosti kreiranja novih proizvoda i usluga putem inovacija i lokalno specifičnih preduzetničkih inicijativa. Razvoj preduzetništva i preduzetničke kulture omogućava uspešnu komercijalizaciju akumuliranog kapitala znanja kako na nacionalnom tako na regionalnom i lokalnom nivou.

Nacionalne ekonomije koje su uspele da razviju preduzetništvo imaju visoke stope rasta bruto domaćeg proizvoda. Na regionalnom i lokalnom nivou preduzetništvo doprinosi rastu zaposlenosti, dohotka po glavi stanovnika i konkurentnosti lokalne ekonomije. Regione sa visokim obimom ljudskog kapitala odlikuje i visok obim preduzetničkog kapitala, najčešće izmerenog preko učešća broja novoosnovanih preduzeća u ukupnom broju preduzeća ili ukupnom broju zaposlenih.

Prepoznavanje šanse, nove tržišne prilike vezuje se za visokoobrazovane pojedince i kreativne pojedince koji obavljaju zanimanja u čijoj osnovi je kombinovanje različitih znanja na inovativan način u cilju stvaranja nove vrednosti, novih proizvoda i usluga (računarska, inženjerska i menadžerska zanimanja, zanimanja u delatnosti finansija i biznisa, umetnost, dizajn i dr.). Ovi pojedinci postaju preduzetnici

---

Adresa autora: Sonja Josipović, Univerzitet u Beogradu, Mašinski fakultet, Beograd, Kraljice Marije 16

e-mail: s.josipovic@mas.bg.ac.rs

Rad primljen: 01.10.2019.

Rad prihvaćen: 09.10.2019.

zahvaljujući svojoj spremnosti da pokrenu inicijativu i preuzmu rizik novog poslovnog poduhvata koji karakteriše visok stepen neizvesnosti i rizika.

Pored ljudskog kapitala, unapređenju preduzetničkih aktivnosti doprinose i: razvoj inovacija, primena novih tehnologija, struktura industrije, prirodne i izgrađene ambijentalne pogodnosti, visina dohotka, stopa nezaposlenosti, kreiranje klime koja promovise kreativnost, različitost i razvoj inovacija, razvijenost lokalnih finansijskih i obrazovnih institucija čiji zadatak se ogleda u pružanju podrške preduzetničkim inicijativama, gustina naseljenosti i dr.

2. PREGLED NAJZNAČAJNIJIH ISTRAŽIVANJA U OBLASTI DOPRINOSA PREDUZETNIŠTVA EKONOMSKOM RASTU (I RAZVOJU)

Mnoga empirijska istraživanja otvorila su pitanje značaja preduzetništva za ekonomski rast (i razvoj) [17, 10, 18, 19]. Istraživanja sprovedena na području Amerike i Evrope su potvrdila hipotezu o postojanju značajne povezanosti između obima preduzetničkih aktivnosti sa jedne strane i unapređenja ekonomskih performansi sa druge.

U tabeli 1 prikazan je pregled najznačajnijih empirijskih istraživanja u oblasti doprinosa preduzetništva ekonomskog rasta (i razvoju) na nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou.

Kao rezultat empirijskih istraživanja u čijoj osnovi je analiza uticaja preduzetništva na rast produktivnosti na regionalnom nivou predstavljen je koncept preduzetničkog kapitala (engl. Entrepreneurship capital). Preduzetnički kapital je poseban oblik društvenog kapitala koji se odnosi na sposobnost društva da podstiče razvoj preduzetništva odnosno da podstiče formiranje novih oblika poslovanja.

Takođe, preduzetnički kapital može se definisati i kao sposobnost (kapacitet) regiona da ohrabri i podrži nove preduzetničke inicijative putem pružanja pomoći u rešavanju problema, smanjenja birokratije, obezbeđenjem povoljnih izvora finansiranja od strane banaka i drugih finansijskih institucija i dr. [16, pp. 687, 688]. Prema [14, 25] preduzetnički kapital, izmeren preko stope rasta novoosnovanih preduzeća, ima značajan i pozitivan uticaj na regionalne ekonomske performanse (rast produktivnosti radne snage)

Tabela 1. Pregled najznačajnijih empirijskih istraživanja u oblasti doprinosa preduzetništva ekonomskom rastu (i razvoju) na nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou

Autor	Uzorak, period posmatranja i model	Rezultat istraživanja i doprinos
<i>Audretsch and Fritsch, (1994)</i>	74 regiona (Nemačka), 1986-1989. god, Ekonometrijski modeli uporednih podataka	Rezultat: Najveće stope rasta preduzetničke aktivnosti imaju regioni koje karakteriše: <i>niska nezaposlenost, veliki broj malih preduzeća, visok obim ljudskog kapitala, rast stanovništva i visoka gustina naseljenosti.</i> Doprinos: Povezivanje regionalnih karakteristika sa nivoom preduzetničke aktivnosti.
<i>Thurik (1999)</i>	23 zemlje (OECD), 1984-1994. god, Ekonometrijski modeli panela	Rezultat: Rast preduzetničkih aktivnosti na nacionalnom nivou ima pozitivan i signifikantan uticaj na rast zaposlenosti. Doprinos: Proširenje endogenih modela ekonomskog rast uključivanjem preduzetništva kao instrumenta čija uloga se ogleda u povezivanju akumuliranog kapitala znanja sa ekonomskim rastom.
<i>Fölster (2000)</i>	24 oblasti (Švedska), 1976-1995. god, Ekonometrijski modeli panela	Rezultat: Rast stope samozapošljavanja (učešća broja samozaposlenih u ukupnoj radnoj snazi) ima signifikantan, pozitivan uticaj na zaposlenost (rast stope samozapošljavanja za 1% povećava stopu zaposlenosti za 0,5% pod uslovom da su ostali faktori koji utiču na zaposlenost konstantni). Doprinos: Ukazivanje na značajnu ulogu samozapošljavanja za ekonomski rast (rast zaposlenosti).
<i>Audretsch and Thurik (2001)</i>	18 zemalja (OECD), 1990-1994. god, Ekonometrijski modeli panela	Rezultat: Potvrđena povezanost između preduzetništva i ekonomskog rasta na nacionalnom nivou. Zemlje u kojima je zabeležen rast preduzetničke aktivnosti imaju veće stope rasta bruto domaćeg proizvoda i veći pad nezaposlenosti. Doprinos: Ukazivanje na rastuću ulogu preduzetništva u poboljšanju ekonomskih performansi i smanjenju nezaposlenosti na nacionalnom nivou.

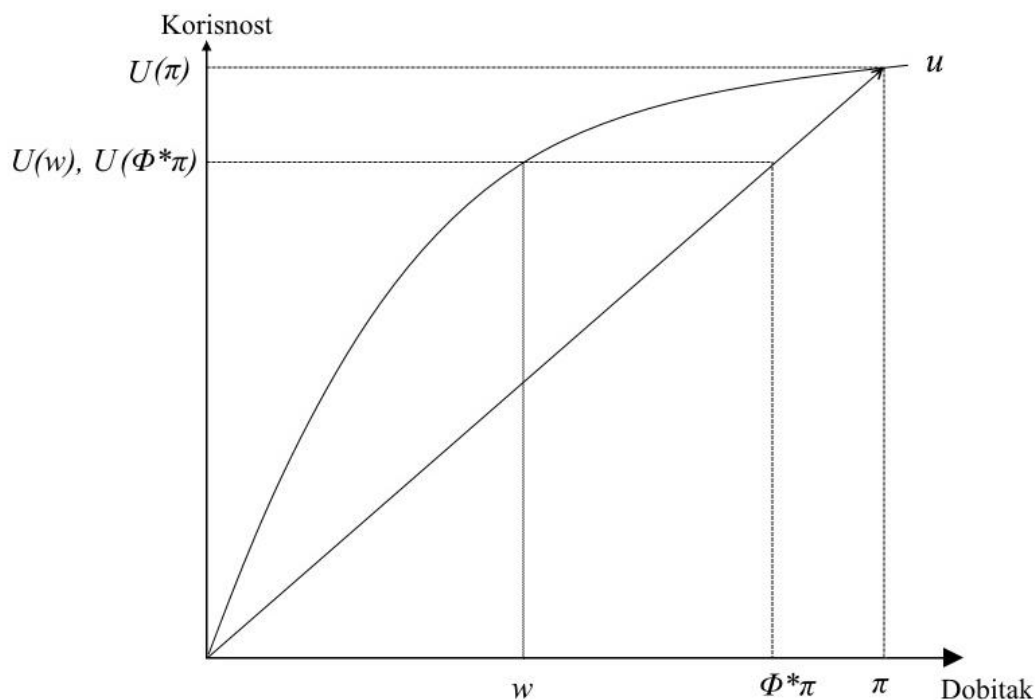
Autor	Uzorak, period posmatranja i model	Rezultat istraživanja i doprinos
<i>Audretsch and Fritsch, (2002)</i>	74 regiona (Nemačka), 1993-1998. god, Ekonometrijski modeli uporednih podataka	Rezultat: Najveće stope ekonomskog rasta (rast zaposlenosti) imaju regioni koje karakteriše visoka stopa rasta novoosnovanih preduzeća. Doprinos: Empirijska analiza doprinosa preduzetničkog kapitala (stope rasta novoosnovanih preduzeća) ekonomskom rastu (i razvoju) na regionalnom nivou.
<i>Armington and Acs, 2002</i>	384 oblasti (SAD), 1991-1996. god, Ekonometrijski modeli uporednih podataka	Rezultat: Potvrđena povezanost između rasta dohotka, stanovništva i ljudskog kapitala sa jedne strane i broja preduzetnika sa druge strane. Doprinos: Sagledavanje uticaja faktora poput: <i>razvijenosti preduzetničke kulture, obima ljudskog kapitala, industrijske strukture i gustine naseljenosti</i> na regionalne razlike u pogledu obima preduzetničkih aktivnosti.
<i>Lee et al. (2004)</i>	320 oblasti (SAD), 1997-1998. god. Ekonometrijski modeli uporednih podataka	Rezultat: Okruženje koje promovise kreativnost i različitost ima pozitivan, signifikantan uticaj na razvoj preduzetništva. Doprinos: Identifikovanje faktora koji utiču na regionalne razlike u pogledu obima preduzetničkih aktivnosti (<i>ljudski kapital, dohodak, broj stanovnika, kreativnost i različitost</i>).
<i>Acs et al. (2005)</i>	20 zemalja (OECD), 1981-2001. god, Ekonometrijski modeli panela (Model fiksnih efekata)	Rezultat: Preduzetništvo ima signifikantan, pozitivan uticaj na rast bruto domaćeg proizvoda. Najveće stope ekonomskog rasta imaju zemlje koje karakterišu i visoka ulaganja u istraživanje i razvoj i visoko učešće broja preduzetnika u ukupnom broju zaposlenih. Doprinos: Razvoj modela ekonomskog rasta u koji je uključeno preduzetništvo kao instrument koji može obezbediti uspešnu komercijalizaciju akumuliranog kapitala znanja.
<i>Audretsch and Keilback (2005)</i>	327 regiona (Nemačka), 1989-1992. god, Ekonometrijski modeli uporednih podataka	Rezultat: Potvrđena pozitivna veza između preduzetničkog kapitala (broja novoosnovanih preduzeća na 1000 stanovnika) i regionalnih ekonomskih performansi (produktivnosti radne snage). Doprinos: Predstavljanje koncepta preduzetničkog kapitala i analiza njegovog uticaja na regionalne ekonomske performanse.
<i>McGranahan et al. (2010)</i>	2.247 oblasti (SAD), 1990-2000. god, Ekonometrijski modeli uporednih podataka	Rezultat: Ljudski kapital i preduzetništvo imaju signifikantan, pozitivan uticaj na ruralni ekonomski rast (rast stope zaposlenosti i rast učešća broja malih i srednjih preduzeća i preduzetnika u ukupnom broju zaposlenih). Najveće stope ekonomskog rasta imaju ruralne oblasti visokih pogodnosti ambijenta zahvaljujući visokom obimu ljudskog kapitala i visokom obimu preduzetničke aktivnosti. Doprinos: Analiza uticaja dva geografska faktora, <i>raspoloživog ljudskog kapitala i obima preduzetničke aktivnosti</i> na ekonomski rast (i razvoj) ruralnih područja.
<i>Josipović (2018)</i>	24 oblasti (Srbija), 2009-2013. god. Ekonometrijski modeli panela (Pooled model panela sa veštačkim varijablama)	Rezultat: Ljudski kapital i preduzetništvo imaju signifikantan, pozitivan uticaj na ekonomski rast ruralnih područja u Srbiji. Doprinos: Razvoj modela ekonomskog rasta ruralnih područja Srbije i analiza faktora koji ga determinišu.

Izvor: Prikaz autora

3. PREDUZETNICI I FAKTORI KOJI UTIČU NA POKRETANJE I RAST PREDUZETNIČKIH AKTIVNOSTI

Značaj preduzetništva za ekonomski rast (i razvoj) može se sagledati kroz analizu preduzetnika i faktora koji utiču na odluku pojedinca da postane preduzetnik i pokrene sopstveni biznis. Izbor pojedinca da li da pokrene sopstveni biznis (postane preduzetnik) ili da ostane zaposlen u preduzeću zavisi najčešće od dobitka (zarade) koju može ostvariti u slučaju jedne i druge

alternative. Preduzetnik je pojedinac koji je sposoban da prepozna potencijalnu tržišnu priliku, obezbedi potrebne resurse i u kratkom vremenskom periodu novu ideju transformiše u proizvode i usluge za kojima postoji tržišna tražnja. Ukoliko pretpostavimo da se individualne preferencije mogu opisati funkcijom korisnosti fon Nojmana i Morgenšterna (engl. von Neumann-Morgenstern) i da su pojedinci odbojni (averzni) prema riziku (funkcija korisnosti je konkavna) odluka pojedinca da li da pokrene sopstveni biznis ili ostane zaposlen objašnjena je na grafikonu 1.

Grafikon 1 - Funkcija korisnosti i odluka pojedinca da postane preduzetnik

Izvor: Acs et al., 2005, pp. 34.

Na grafikonu 1 na x osi je prikazan dobitak (zarada), a na y osi je prikazana korisnost pojedinca. Pojedinaac donosi konačnu odluku o pokretanju preduzetničkog poduhvata poređenjem zarade koju ostvaruje na postojećem radnom mestu i očekivanog dobitka koji može ostvariti pokretanjem sopstvenog biznisa. Pojedinaac će izabrati jednu od dve alternative koje mu stoje na raspolaganju:

- U slučaju izbora prve alternative, da *ostane zaposlen u preduzeću*, pojedincu sledi sigurna zarada (w) kojoj odgovara nivo korisnosti $u(w)$, odnosno $U^{radnik} = u(w)$.
- U slučaju izbora druge alternative, da *postane preduzetnik*, očekivana korisnost pojedinca zavisi od verovatnoće uspešnosti njegovog biznisa (verovatnoće uspeha, $\phi \in [0, 1]$) i očekivanog nominalnog dobitka (π), odnosno $U^{preduzetnik} = \phi u(\pi)$.

Pojedinaac će izabrati drugu alternativu, da postane preduzetnik, ukoliko je dobitak π veći od sigurne zarade w . Kao što se vidi na grafikonu 1, ako je $\pi \geq w$ i odluka da postane preduzetnik je optimalna za sve pojedince za koje je $\phi > \phi^*$.

Ako je gep između očekivanog dobitka koji se može ostvariti pokretanjem sopstvenog biznisa i sigurne zarade dovoljno velik, pojedinac će odlučiti da napusti posao i pokrene samostalan biznis.

Pored visine potencijalne zarade, značajan uticaj na odluku pojedinca da postane preduzetnik, kao i na

uspešnost preduzetničkog poduhvata imaju faktori [26]:

- obrazovanje, obuka i trening usmereni ka razvijanju preduzetničkih sposobnosti i veština,
- prethodno radno iskustvo,
- radno iskustvo na menadžerskim poslovima,
- porodično okruženje (članovi porodice preduzetnika već imaju iskustva u vođenju samostalnog biznisa) i dr.

Kao rezultat identifikovanja preduzetništva kao instrumenta povezivanja akumuliranog kapitala znanja sa ekonomskim rastom (i razvojem), u literaturi je predstavljen koncept „preduzetničkog ljudskog kapitala“ koji se odnosi na [26, 24]:

- znanje, sposobnosti i veštine koje odlikuju preduzetnike i na
- sposobnost preduzetnika ne samo da prepoznaju novu tržišnu priliku, već i da je efikasno komercijalizuju osnivanjem samostalnog biznisa.

Pored ljudskog kapitala, kao faktori koji unapređuju obim preduzetničkog kapitala na regionalnom i lokalnom nivou prepoznati su:

- razvoj inovacija i primena novih tehnologija,
- struktura industrije,
- prirodne i izgrađene ambijentalne pogodnosti,
- visina dohotka,
- stopa nezaposlenosti,

- klima koja promoviše kreativnost, različitost i razvoj inovacija,
- razvijenost lokalnih finansijskih i obrazovnih institucija čiji zadatak se ogleda u pružanju podrške preduzetničkim inicijativama,
- gustina naseljenosti i dr.

4. ULOGA POGODNOSTI AMBIJENTA U UNAPREĐENJU PREDUZETNIČKOG KAPITALA NA LOKALNOM NIVOU

U razvijenim ekonomijama, lokalne pogodnosti ambijenta doprinose rastu stanovništva, broja preduzetnika, zaposlenosti i dohotka. Prema [27, 28, 29, 30, 23, 31] pogodnosti ambijenta mogu uticati na ekonomski rast (i razvoj) na tri načina:

- privlačenjem radno sposobnog stanovništva,
- privlačenjem preduzetnika koji pokreću biznis u oblastima visokih ambijentalnih pogodnosti i koji karakteriše čvrsta povezanost sa ruralnim ambijentom (lokalno specifičnim prirodnim, izgrađenim, kulturnim i istorijskim pogodnostima koje se koriste kao inputi za preduzetničku aktivnost) i
- privlačenjem turista i populacije koja je završila svoj radni vek.

Pored tradicionalnih faktora (troškova inputa, radne snage, transporta, cene zemljišta, visine poreza i taksi i dr.) i različite lokalne pogodnosti ambijenta (prijatna klima, prirodni pejzaž, razvijenost infrastrukture koja pruža mogućnost za različite rekreativne aktivnosti, razvijenost saobraćajne infrastrukture, bogat kulturni sadržaj i dr.) mogu uticati na odluku preduzetnika u pogledu izbora lokacije za poslovanje.

U literaturi su se izdvojila dva pristupa koja objašnjavaju na koji način pogodnosti ambijenta postaju važan faktor prilikom izbora lokacije za poslovanje [27, 28, 29, 30, 23]:

- Prema prvom pristupu, potencijalni preduzetnik bira određenu lokaciju kako bi maksimizovao svoj nefinansijski prihod, čak i ukoliko profit nije maksimizovan. Razvoj informacionih tehnologija i razvoj lokalne infrastrukture omogućava preduzetnicima da uživaju u bogatom ekološkom, rekreativnom i kulturnom ambijentu dok vode svoj biznis.
- Prema drugom pristupu, pogodnosti ambijenta direktno utiču na potencijalnu radnu snagu preduzetnika koja preferira za život oblasti visokih pogodnosti ambijenta. Polazi se od pretpostavke da preduzetnik bira određenu lokaciju kako bi izašao u susret tražnji za pogodnostima radne snage od koje zavisi uspešnost njegovog biznisa.

Doprinos [32, pp. 273] ogleda se u empirijskoj potvrdi značajnog uticaja specifičnih ambijentalnih

pogodnosti na odluku preduzetnika u pogledu lokacije u kojoj će pokrenuti sopstveni biznis. Faktori koji određuju kvalitet života na određenom području, poput klime, rekreativnih i kulturnih pogodnosti, kvalitetnih škola, očuvanja životne sredine i dr., rangirani su na samom vrhu faktora koji imaju značajan uticaj prilikom izbora lokacije. Odmah ispod navedenih faktora rangirani su tradicionalni faktori koji utiču na izbor lokacije, poput visine poreza i lokalnih regulativa.

U razvijenim ekonomijama, veliki broj preduzeća koja su locirana u ruralnim oblastima bogatih pogodnosti ambijenta pripadaju uslužnom sektoru:

- Računarsko programiranje;
- Obrada podataka i druge računarske usluge;
- Inženjerske usluge;
- Arhitektonske usluge;
- Brokersko-dilerske usluge;
- Pravne usluge;
- Bankarske i finansijske usluge;
- Usluge osiguranja;
- Računovodstvo, revizija i knjigovodstvene usluge;
- Turizam (zasnovan na korišćenju lokalno specifičnih ambijentalnih pogodnosti kao inputa za ponudu bogatog rekreativnog sadržaja) i dr.

Pored prodaje na lokalnom tržištu mnoga od ovih preduzeća su i izvozno orijentisana [33, 34]. Osnivači ovih preduzeća su najčešće visokoobrazovani preduzetnici koji biraju ove ruralne oblasti za život i poslovanje kako bi pre svega obezbedili za sebe i svoju porodicu prijatan ambijent za život i odmor.

U zemljama u razvoju kao što je Srbija, razvoj preduzetništva i preduzetničkog duha među ruralnom populacijom je važan instrument za sprovođenje neophodne transformacije ruralne ekonomije putem razvoja industrijskog i tercijalnog sektora, odnosno delatnosti koje se nalaze „oko poljoprivrede“ kao tradicionalne delatnosti ruralnih područja. Preduzetništvo pruža mogućnost proširenja izvora sticanja dohotka i doprinosi efikasnom korišćenju raspoloživih ruralnih resursa. Takođe, njegov doprinos se ogleda i u povećanju lokalne zaposlenosti i životnog standarda stanovništva. Ljudski kapital je prepoznat kao ključan faktor pokretanja i rasta preduzetničkih aktivnosti u ruralnim područjima zemalja članica EU [26, pp. 67].

U tabeli 2 prikazani su osnovni pokazatelji razvijenosti preduzetništva (udeo broja preduzetnika u ukupnom broju preduzeća, udeo broja preduzetnika u ukupnom broju zaposlenih, udeo broja zaposlenih kod preduzetnika u ukupnom broju zaposlenih i udeo bruto dodate vrednosti koju ostvaruju preduzetnici u ukupno ostvarenoj bruto dodatoj vrednosti) u ruralnim

područjima u Srbiji koja odlikuju različite pogodnosti ambijenta.

Ključna prednost koju pružaju ruralna područja u Srbiji za razvoj preduzetništva ogleda se u bogatim ambijentalnim pogodnostima (prijatna klima, bogat prirodni pejzaž, mogućnosti za različite rekreativne

aktivnosti tokom cele godine, bogate kulturne i istorijske pogodnosti). Na osnovu pokazatelja razvijenosti preduzetništva u ruralnim područjima Srbije (tabela 2) ne možemo zaključiti da ruralna područja visokih ambijentalnih pogodnosti karakteriše i visok obim preduzetničkih aktivnosti.

Tabela 2. Regionalni raspored broja preduzetnika, broja zaposlenih kod preduzetnika i bruto dodate vrednosti (BDV) koju ostvaruju preduzetnici u 2008. i 2017. god. – ruralne oblasti u Srbiji

Region	Oblast	Oblast visokih/ srednjih/ niskih pogodnosti ambijenta*	Udeo broja preduzetnika u ukupnom broju preduzeća (%)		Udeo broja preduzetnika u ukupnom broju zaposlenih (%)		Udeo broja zaposlenih kod preduzetnika u ukupnom broju zaposlenih (%)		Udeo BDV koju ostvaruju preduzetnici u ukupnoj BDV (%)	
			2008	2017	2008	2017	2008	2017	2008	2017
Šumadije i Zapadne Srbije	Zlatiborska oblast	Visokih	80,54	81,75	22,32	27,08	28,00	32,55	21,57	25,01
Šumadije i Zapadne Srbije	Raška oblast	Visokih	76,22	79,05	22,07	31,08	26,80	38,36	22,36	35,98
Šumadije i Zapadne Srbije	Moravička oblast	Visokih	75,72	78,24	18,67	24,64	26,15	24,57	21,40	19,41
Južne i Istočne Srbije	Pčinjska oblast	Visokih	75,48	78,40	17,12	24,41	13,50	21,31	17,85	25,68
Južne i Istočne Srbije	Borska oblast	Visokih	80,63	80,43	14,88	18,80	18,66	23,03	15,85	15,67
Šumadije i Zapadne Srbije	Rasinska oblast	Visokih	80,31	82,24	20,16	30,53	23,15	33,17	22,86	28,94
Južne i Istočne Srbije	Braničevska oblast	Srednjih	80,71	82,55	23,93	33,69	28,78	34,52	20,42	30,41
Šumadije i Zapadne Srbije	Mačvanska oblast	Srednjih	77,96	79,32	23,66	28,33	32,59	30,37	26,23	24,28
Južne i Istočne Srbije	Nišavska oblast	Srednjih	74,22	76,54	17,35	23,24	26,30	31,35	19,81	24,55
Šumadije i Zapadne Srbije	Kolubarska oblast	Srednjih	79,38	81,82	26,04	29,41	26,33	24,95	26,76	22,86
Južne i Istočne Srbije	Pirotska oblast	Srednjih	79,84	79,61	15,79	16,76	24,60	28,43	18,80	11,70
Južne i Istočne Srbije	Jablanička oblast	Srednjih	80,91	85,01	24,28	28,95	39,65	40,52	34,85	32,96
Južne i Istočne Srbije	Toplička oblast	Srednjih	85,74	82,64	32,48	16,50	41,75	23,10	42,91	19,92
Južne i Istočne Srbije	Zaječarska oblast	Srednjih	82,07	81,02	20,69	25,51	32,89	35,48	33,93	34,69
Šumadije i Zapadne Srbije	Šumadijska oblast	Srednjih	82,44	80,48	18,71	20,38	28,84	22,64	24,21	15,64
Vojvodine	Južnobačka oblast	Srednjih	64,31	69,21	12,24	18,13	18,92	17,62	10,33	11,08
Šumadije i Zapadne Srbije	Pomoravska oblast	Srednjih	75,43	78,03	18,67	23,60	23,04	27,58	21,53	27,25
Vojvodine	Sremska oblast	Srednjih	76,74	76,34	20,96	20,01	33,90	24,20	26,18	16,79
Vojvodine	Južnobanatska oblast	Niskih	78,25	77,99	22,94	29,14	29,91	27,21	26,08	21,44
Vojvodine	Srednjobanatska oblast	Niskih	78,73	77,36	17,62	17,51	24,06	20,60	19,54	17,00
Vojvodine	Severnobačka oblast	Niskih	57,97	58,74	11,71	13,77	19,36	16,29	14,61	13,27
Južne i Istočne Srbije	Podunavska oblast	Niskih	79,59	79,81	20,07	29,36	21,79	27,32	18,25	28,52
Vojvodine	Zapadnobačka oblast	Niskih	74,84	76,22	16,95	24,39	26,29	27,30	16,51	18,80
Vojvodine	Severnobanatska oblast	Niskih	73,11	74,31	13,74	17,24	25,31	24,30	21,68	15,96
Prosek za sve oblasti			77,13	78,21	19,71	23,85	26,69	27,36	22,69	22,41

* Klasifikacija ruralnih oblasti u Srbiji sa stanovišta ukupnih pogodnosti ambijenta prikazana je prema rezultatima empirijskog istraživanja Josipović, 2018.

Izvor: Prikaz autora na osnovu podataka Ministarstvo privrede Republike Srbije, publikacija: „Izveštaj o malim i srednjim preduzećima i preduzetništvu“, 2009. i 2018. god.

Samo tri od šest ruralnih oblasti visokih pogodnosti ambijenta (Zlatiborska, Raška i Rasinska oblast) imale su u 2017. god. vrednosti izabranih pokazatelja iznad proseka. Pored ovih ruralnih oblasti, preduzetnička aktivnost je najrazvijenija i u Braničevskoj, Mačvanskoj, Jablaničkoj i Zaječarskoj oblasti. Najniži obim preduzetničkih aktivnosti karakteriše tri ruralne oblasti koje pripadaju regionu Vojvodine; Južnobačku, Severnobačku i Severnobačanska oblast.

I pored prirodnih, izgrađenih i kulturnih pogodnosti, u ruralnim područjima Srbije preduzetništvo je nedovoljno razvijeno. Glavne barijere za razvoj ruralnog preduzetništva u Srbiji su [37]:

- nepovoljna starosna struktura stanovništva,
- prisutni strukturni problemi u pogledu trenutnog stanja i budućih performansi tržišta rada,
- nisko učešće „visokoobrazovanog“ ljudskog kapitala,
- nisko učešće „kreativnog“ ljudskog kapitala,
- loši pokazatelji ekonomske strukture i performansi (bruto dodata vrednost po stanovniku, struktura zaposlenih po sektorima i stope nezaposlenosti),
- nizak kvalitet i dostupnost javnih usluga u mnogim područjima i dr.

5. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

U ekonomiji zasnovanoj na znanju, preduzetništvo i preduzetnici imaju glavnu i vitalnu ulogu za unapređenje ekonomskih performansi kako na nacionalnom, tako i na regionalnom i lokalnom nivou. Oni obezbeđuju dostupnost različitih proizvoda i usluga, fleksibilnost i prilagodljivost lokalnoj ekonomiji, kao i rast zaposlenosti i životnog standarda stanovništva.

Unapređenju preduzetničkih aktivnosti doprinose faktori poput: razvoja inovacija i novih tehnologija, prirodnih i izgrađenih lokalnih ambijentalnih pogodnosti, broja stanovnika, visine dohotka, stope nezaposlenosti, razvijenosti finansijskih i obrazovnih institucija i dr. Za kreiranje podsticajnog ambijenta za razvoj preduzetništva na regionalnom i lokalnom nivou neophodne su odgovarajuće strategije, politike, regulative i instrumenti. Razvijenost preduzetništva na određenom području zavisi kako od preduzetničkih znanja i sposobnosti pojedinaca tako i od odgovarajućeg ambijenta čija primarna funkcija se ogleda u podsticanju i unapređenju „preduzetničkog ljudskog kapitala“, odnosno omogućavanju da glavni nosioci promena budu preduzetnici. Takođe, važno je doneti odgovarajuće strategije razvoja preduzetništva prilagođene specifičnostima regionalnih oblasti koje moraju biti podržane odgovarajućim javnim politikama. Pored javnih politika čija funkcija se

ogleda u obezbeđenju većeg dobitka preduzetnicima (smanjenje taksi, poreza i dr.), potrebno je doneti i javne politike koje mogu obezbediti veću uspešnost preduzetničkim inicijativama (unapređenje poslovnog ambijenta, otklanjanje regulativnih i administrativnih barijera, mogućnost za preduzetničko obrazovanje i trening, donošenje programa za razvoj preduzetništva zasnovanog na korišćenju specifičnih lokalnih prirodnih, ljudskih, socijalnih i kulturnih resursa, razvoj preduzetničke kulture, komercijalizacija naučno-istraživačkih rezultata i obezbeđenje različitih instrumenata podrške za razvoj sektora malih i srednjih preduzeća i preduzetništva).

LITERATURA

- [1] Romer P. M, Increasing returns and long-run growth, *Journal of Political Economy*, Vol. 94, pp. 1002-1037, 1986.
- [2] Romer P. M, Endogenous technical change, *Journal of Political Economy*, Vol. 98, pp. 71-102, 1990.
- [3] Lucas Jr, Robert E, On the mechanics of economic development, *Journal of monetary economics*, Vol. 22, No. 1, pp. 3-42, 1988.
- [4] Rebelo S, Long-Run Policy Analysis and Long-Run Growth, *Journal of Political Economy*, Vol. 99, No. 3, pp. 500-521, 1991.
- [5] Schmitz Jr, James A. Imitation, entrepreneurship, and long-run growth, *Journal of Political Economy*, Vol. 97, No. 3, pp. 721-739, 1989.
- [6] Segerstrom, P, Anant T. C, Dinopoulos E. A, Schumpeterian Model of the Product Life Cycle, *American Economic Review*, Vol. 80, No. 5, pp. 1077-1091, 1990.
- [7] Segerstrom P, Innovation, Imitation and Economic Growth, *Journal of Political Economy*, Vol. 99, pp. 190-207, 1991.
- [8] Cheng L, Dinopoulos E, Schumpeterian Growth and International Business Cycles, *American Economic Review*, Vol. 82, No. 2, pp. 409-414, 1992.
- [9] Mathur V. K, Human capital-based strategy for regional economic development, *Economic Development Quarterly*, Vol. 13, No. 3, pp. 203-216, 1999.
- [10] Audretsch D. B, Thurik R, *Linking Entrepreneurship to Growth*, OECD Science, Technology and Industry Working Papers, 2001/02, OECD Publishing, 2001.
- [11] Audretsch D. B, Feldman M. P, Knowledge Spillovers and Geography of Innovation, *Prepared for the Handbook of Urban and Regional Economics*, Vol. 4, 2003.

- [12] Glaeser E. L, Saiz A, *The Rise of the Skilled City*, NBER working paper series, 2003.
- [13] Acs, Z. J, Audretsch DB, Braunerhjelm P, Carlsson B. The Knowledge Filter Entrepreneurship in Endogenous Growth, *Papers in Entrepreneurship Growth and Public Policy*, No. 0805, Max Plank Institute, Jena, Germany, 2005.
- [14] Audretsch, D. B, Keilbach M. Entrepreneurship capital and regional growth, *Annals of Regional Science*, Vol. 39, pp. 457-469, 2005.
- [15] Florida R, Mellander C, Stolarick K. Inside the black box of regional development-human capital, the creative class and tolerance, *Journal of economic geography*, Vol. 8, No. 5, pp. 615-649, 2008.
- [16] Audretsch D. B, Bönte W, Keilbach M, Entrepreneurship Capital and its Impact on Knowledge Diffusion and Economic Performance, *Journal of Business Venturing*, Vol. 23, pp. 687-698, 2008.
- [17] Audretsch, D, Fritsch M, The Geography of Firm Birth in Germany, *Regional Studies*, Vol. 28, No. 4, pp. 359-365, 1994.
- [18] Audretsch D, Fritsch M, Growth Regimes over Time and Space, *Regional Studies*, Vol. 36, No. 2, pp. 113-124, 2002.
- [19] Armington C, Acs Z, The determinants of regional variation in new firm formation, *Regional Studies*, Vol. 36, pp. 33-45, 2002.
- [20] Wennekens S, Thurik R, Linking entrepreneurship and economic growth, *Small business economics*, Vol. 13, No. 1, pp. 27-56, 1999.
- [21] Fölster S, Do Entrepreneurs Create Jobs, *Small Business Economics*, Vol. 14, pp. 137-148, 2000.
- [22] Lee S. Y, Florida R, Acs Z, Creativity and entrepreneurship: A regional analysis of new firm formation, *Regional Studies*, Vol. 38, No. 8, pp. 879-891, 2004.
- [23] McGranahan DA, Wojan TR, Lambert DM. The rural growth trifecta: outdoor amenities, creative class and entrepreneurial context, *Journal of Economic Geography*, Vol. 11, No. 3, pp. 529-557, 2010.
- [24] Josipović S, *Pogodnosti ambijenta, preduzetništvo i ruralni razvoj Srbije*, doktorska disertacija, Univerzitet u Beogradu - Ekonomski fakultet, 2018.
- [25] Audretsch D. B, Bönte W, Keilbach M, Entrepreneurship Capital and its Impact on Knowledge Diffusion and Economic Performance, *Journal of Business Venturing*, Vol. 23, pp. 687-698, 2008.
- [26] Skuras D, Meccheri N, Moreira M. B, Rosell J, Stathopoulou S, Entrepreneurial human capital accumulation and the growth of rural businesses: a four-country survey in mountainous and lagging areas of the European union, *Journal of Rural Studies*, Vol. 21, No. 1, pp. 67-79, 2005.
- [27] Power T. M, The supply and demand for natural amenities: an overview of theory and concepts, in Green et al. (ed.) (2005), *Amenities and Rural Development Theory, Methods and Public Policy*, Edward Elgar, Cheltenham, UK, Northampton, MA, USA, pp. 63-77, 2005.
- [28] OECD. Cultivating Rural Amenities: An Economic Development Perspective, Organization for Economic Co-operation and Development, Paris, 1999.
- [29] McGranahan D. A, Natural Amenities Drive Rural Population Change, Food and Rural Economics Division, Economic Research Service, U. S. Department of Agriculture, Agricultural Economic Report No. 781, 1999.
- [30] Henderson J, McDaniel K, Natural Amenities and Rural Employment Growth: A Sector Analysis, *Review of Regional Studies*, Vol. 35, No. 1, pp. 80-96, 2005.
- [31] Audretsch D. B, Lehmann E. E, Seitz N, Cultural amenities, subcultures and entrepreneurship, *Subcultures and Entrepreneurship*, 2017.
- [32] Gottlieb P. D, Amenities as an Economic Development Tool: Is There Enough Evidence?, *Economic Development Quarterly*, Vol. 8, pp. 270-285, 1994.
- [33] Beyers W. B, Lindahl D. P, Lone eagles and high fliers in rural producers services, *Rural Development Perspectives*, No. 11, pp. 2-10, 1996.
- [34] Porterfield S, Pulver G. C, Services, producer, exports and the generation of economic growth, *International Regional Science Review*, Vol. 14, pp. 41-59, 1991.
- [35] Ministarstvo privrede Republike Srbije, *Izveštaj o malim i srednjim preduzećima i preduzetništvu za 2008. godinu*, Beograd, 2009.
- [36] Ministarstvo privrede Republike Srbije, *Izveštaj o malim i srednjim preduzećima i preduzetništvu za 2017. godinu*, Beograd, 2018.
- [37] Josipović, S. Potencijali i izazovi razvoja ruralnih područja Srbije, *Ekonomski vidici*, Društvo ekonomista Beograda, Vol. 24, No. 1-2, pp. 59-78, 2019.

SUMMARY**THE IMPORTANCE OF ENTREPRENEURSHIP AND THE ANALYSIS OF THE FACTORS THAT FOSTER ENTREPRENEURIAL ACTIVITIES**

The subject of this paper is to examine the importance of entrepreneurship as one of the instruments of transformation and recovery of the local economy. The paper gives an overview of the results of empirical studies that are based on testing the hypothesis of a significant correlation between the volume of entrepreneurial activity on the one hand and the improvement of economic performance on the other. Also, the paper highlights the factors that influence an individual's decision to become an entrepreneur and which contribute to the promotion of the entrepreneurial activities at regional and local level. Particular attention is given to the consideration of the role of outdoor amenities in improving entrepreneurial activities at the local level, especially in developing countries like Serbia.

Key words: *entrepreneurship, entrepreneurs, economic growth, development, regional areas.*